

## Digitalizace a hudba

Michal Košut

Žijeme v době, kdy termíny digitální, digitalizace, zdigitalizovaný patří mezi frekventované výrazy. Používají se v nejrůznějších situacích, aniž by často jejich uživatelé přesně znali jejich význam, a tím pak pokulhává i správnost jejich užití v tom či onom konkrétním kontextu. Slovo digitální – i když přesně neznáme jeho význam – má pro nás skoro tak magickou moc jako formulace, že "musíme co nejdříve vstoupit do Evropské unie". Do Evropské unie nás většina chce, aniž by se však konkrétně zajímala, co nás tam čeká. Stejně tak mám pocit, že slova digitální, digitalizace, zdigitalizovaný někdy používáme především proto, že pokud bychom takto nečinili, cítili bychom se nemoderní a vzhledem ke slovníku začátku třetího tisíciletí méněcenní. Věříme, že když se staneme formálně Evropany, bude vše samo od sebe lepší. Stejně tak se nám může zdát skoro kacířská myšlenka, že digitální technika v hudbě by mohla v určitých směrech i uškodit.

Co tedy slovo digitální je? Slovník nám řekne, že je synonymem pro termín číslicový a digitalizace je převedení analogového signálu do diskrétní číslicové formy tak, aby tento mohl být zpracováván počítačem. Je naprosto jasné, že ve vědních oborech digitalizace posunula nevídaným způsobem tempo práce a přinesla zcela nové pracovní metody. Digitální technika v oblasti informatiky posunula mezilidskou komunikaci do zcela nových dimenzí. Tedy oblasti lidského konání založené na ratiu a zdůvodnitelné absolutní logikou oboru nalezly v počítači velkého pomocníka a mnohdy i inspirátora, který tyto obory zcela jednoznačně pozvedl o několik pater. Ale jak je tomu s hudbou?

Hudba je oborem, který v mnoha směrech můžeme jen velmi těžko jednoznačně definovat - pokud se samozřejmě nechceme uchýlovat ke spekulacím. Je oborem, kde je stránka emotivní prvotním impulsem, který pak může - ale také nemusí - být následně rozumově zpracován. Podstata racionality práce ve většině oborů umožňuje inteligentnímu člověku i bez jakýchkoliv specifických předpokladů pro obor v dané oblasti úspěšně profesionálně pracovat. K tomu, aby byl člověk hudebním skladatelem či dobrým interpretem musí mít určité zcela konkrétní předpoklady, které se nedají obejít, a které zároveň můžeme jen velmi obecně racionálně popsat.

Digitální technika může velmi pomáhat ve vědeckých oborech zabývajících se hudbou v oblastech, které se dají jasně definovat. Může nám pomáhat při analýzách kompozic či vzhledem k minulosti nevdaným způsobem přibližuje posluchači hudbu způsobem, jehož zvuková autentičnost se blíží akustickému prostředí koncertního sálu s živými interprety, umožňuje nám uchovávat akustické vjemy našeho hudebního života pro budoucí generace ve zcela autentické podobě bez jakékoliv technické degradace záznamu. A tak bych mohl jmenovat dále. Přímo epochálním přínosem digitální techniky v oblasti hudební tvorby je rozšíření jejich možností v oblasti barvy zvuku.

Ale můžeme se zároveň ptát: Může nám digitální technika pomoci lépe komponovat a lépe hrát (jak se mnozí domnívají), může vést jednoznačně k hudebnímu aktivnímu rozvíjení jedince a dítěte především? Nemůže naopak příliš velké spoléhání na ni v oblasti tvorby a interpretace vést v dlouhodobém vývoji k naprosté uniformitě vnímání hudby společností a mládeží obzvlášť? Nemůže vést až k potlačování tradičních hudebních aktivit?

Samozřejmě jsou skalní zastánci používání digitálního hardwaru i softwaru v hudbě ve všech situacích a bez ohledu reflexe na dosavadní historický vývoj jak aktivního, tak pasivního přístupu člověka v oblasti hudby jako estetického fenoménu. Domnívám se, že v tomto směru existují určité hudební praktiky, které jsou problematické. Dovolil bych si na ně upozornit:

Jako první problematickou oblast vidím využívání tzv. počítačových kompozičních programů. Konkrétně se jedná o situaci, kdy skladatel zadá podle určitého programu počítači informace o kompozici. Tyto informace statistickým způsobem kompozici obecně definují. Konkrétně skladatel počítači zadá, jaké intervaly by měly být použity, procentuelně vyjádří jejich vzájemný poměr, poměr intervalů vedených horizontálně vůči vertikálním, procento výskytu dvojjzvuků, trojjzvuků atd. Podobným způsobem je zadána hierarchie rytmických priorit, instrumentační priority a mnoho dalšího. Pak vytvoří počítač ze zadaných údajů během několika desítek sekund kompozici, kterou vytiskne, případně i přehraje. Samozřejmě, že při tomto způsobu zadání kompozice existuje obrovské množství výsledných variant. Problém je v tom, že z hlediska estetického nejsou samozřejmě všechny plnohodnotné a selekci v tomto směru není pochopitelně počítač sám schopen provést. Bude-li se stejnými pravidly jako zadáme počítači řídit při komponování hudební skladatel, bude v určitých momentech volit intuitivně řešení a

postupy, jejichž volba je racionálně těžko zdůvodnitelná, avšak o jejich vhodnosti při poslechu skladby nepochybujeme a nahrazení jinou variantou bychom považovali za nevhodné. Počítač pochopitelně tuto schopnost nemá. Je znám pokus, kdy do počítače bylo vloženo kompendium znalostí o Bachově kompoziční technice. Kompozice, kterou počítač následně vyprodukoval, byla gramaticky zcela správná, obsahovala však řešení, která by Bach nikdy nevolil. Právě přítomnost lidského elementu v umělecké tvorbě dělá hudbu estetickým zážitkem a výsledný tvar se stává uměleckým dílem. Pochybuji, že počítačem technicky bravurně vytvořená kompozice je uměleckým dílem, i když na první pohled má všechny jeho vnější atributy. A je zde ještě problém právní: kdo je autorem? Autor počítačového programu nebo ten, kdo do něj zadal hodnoty? Či oba?

Jedním z mnoha dalších problémů, které přináší do hudby svět počítačů, je možnost koupit jakési skladatelské know-how a pak se třeba bez jakékoliv znalosti not a vůbec hry na hudební nástroj stát skladatelem-producentem. Hudební trh je přímo zaplaven CD s krátkými motivy, frázemi a dalšími elementy, ze kterých se skládá struktura hudebního díla. Jsou vytvořeny tak, aby mohly fungovat jako kamínky, ze kterých jde jako mozaiku vytvořit hudební kompozici. Pomocí jejich vzájemné kombinatoriky jde bez problémů sestavit kompozici. Tyto krátké úryvky jsou licenčně volné a nevztahuje se na ně autorský zákon. Může je tedy použít každý, kdo si je koupí. A tak se stává diletant s čichem pro to, co se zrovna nosí, hudebním skladatelem. Produkce vytvářená tímto způsobem je technicky poměrně dokonalá, je si však vzájemně velmi podobná. Vztah takto vytvořené skladby a skladby zkomponované skladatelem bych přirovnal ke vztahu strojové a ruční práce u výrobku, u kterého není prioritní jeho užitková hodnota, ale moment jeho estetického vzhledu (např. lidový kroj). Kroj vyrobený na pásu v továrně by určitě postrádal něco, co bychom mohli nazvat lidským teplem. Problém fenoménu této hudby vidím především ve vkusu (nevkusu) lidí, kteří pracují tímto způsobem. Protože tato produkce je určena především pro média, dlouhodobě ovlivňuje vkus velmi širokého okruhu lidí a především mládeže.

Posledním problémem, o kterém bych se chtěl zmínit, je používání elektronických nástrojů s automatickým doprovodem především mládeží. Velmi často je právě tímto způsobem suplována výuka hry na klasické hudební nástroje. Výhodou "samohrajky" je cenová dostupnost oproti klasickým akustickým nástrojům a poměrně rychlé pokroky ve výuce, které žák dělá. Otázkou však zůstává, zda

pokroky dělá žák, či jsou zákonitou nutností programu nástroje. Zásadním didaktickým problémem je pak skutečnost, že díky způsobu konstrukce zařízení jsou ve výsledku poměrně malé rozdíly mezi žákem nadaným a podprůměrným. Podprůměrný žák je jistě spokojen, protože při hře na akustický nástroj by dosahoval horších výsledků, rozvoj nadaného žáka je naopak limitován a velmi úzce determinován softwarovým vybavením zařízení. Proto při volbě mezi hrou na klasický hudební nástroj či "samohrajkou" je důležité předem zvážit ambice každého jedince a jeho nadání.

Dámy a pánové, dovolil jsem si upozornit na určité negativní momenty, které do rozvoje obecné hudebnosti a hudebnosti dětí přináší výpočetní technika a zařízení fungující na jejím principu. Ale tak, jak jsem pro vstup do společné Evropy – i když si stále více uvědomuji úskalí a problémy, které nám to přinese – jsem i velkým podporovatelem počítačů a všeho, co s nimi souvisí. Měli bychom však být kritičtější při posuzování všeho nového, co v tomto směru přichází a přistupovat k problému tak, aby technika neovládala a nedeterminovala nás, ale my ji.